

yetakzib berish qatorida, tuproqning agrotuzilmaviy xususiyatlarini va unumdorligini saqlash hamda oshirish imkoniyatini yaratib, ekologik sof mahsulotlar olinadi.

Amarant urug'i ist'emol uchun guruch bug'doy va arpadan ko'p marta ustunligi aniqlangan. O'simlik mevasida 16-20% protein miqdori mavjud. Bundan tashqari organik moddalar, vitaminlar, makro- va mikroelementlar, yog'lar bor.

1 rasm. Amarant o'simligi

Mahalliy dorivor o'simliklarni ko'paytirish va undan tibbiyotda foydalanishga hukumatimiz e'tibori yuqori bo'lib, bu borada ro'yxatga Gultojxo'roz oilasiga mansub Amarant o'simligidan dorivor o'simlik sifatida foydalansa bo'ladi.

Toshkent viloyatining tipik bo'z tuproqlari amarant navlaridan yuqori hosil yetishtirish agrotadbirlari tizimini, ya'ni maqbul ko'chat qalinligi, suv-ozuqa me'yorlarini ilmiy asosda ishlab chiqish, klasterlar hamda fermer xo'jaliklariga agrotavsiyalar berildi.

2 rasm. Amarant o'simligi boshog'i

Xulosa. «Tipik bo'z tuproqlar sharoitida amarant navlarining sug'orish tartibini ishlab chiqish» mavzusida bajarilgan.

Respublikada olib borilayotgan islohotlarni amalga oshirishda erlardan unumli foydalanish uchun donli ekinlar ekish yaxshi samara beradi.

Amarant o'simligini boshog'li don ekinlari bilan almashlab ekish tizimida etishtirish hisobiga, chorva mollariga shirali, yuqori oqsilli ozuqalar etkazib berish qatorida, tuproqning agrotuzilmaviy xususiyatlarini va unumdorligini saqlash hamda oshirish imkoniyatini yaratib, ekologik sof mahsulotlar olish mumkin.

ADABIYOTLAR:

1. A. Artukmetov, B. To'xtashov R. Anarmetov. Sug'orish tizimidan foydalanish fanidan amaliy mashg'ulotlar. 1995.
2. M.Bahodirov . Tuproqshunoslik "O'qituvchi". 1983.
3. E.I.Zaurov . G.A. Ibrohimov A.A. Rasulov. Dehqonchilik. O'qituvchi 1985.
4. H. Otaboeva va boshqalar . Em- xashak etishtirish. "Mehnat". 1997.

UO'T: 633.361;631.84

TRITIKALE - CHORVACHILIK RIVOJI UCHUN MUHIM OZUQA MANBAI

Sarmonov Sherzod Shermamatovich, q/x.f.f.d., k.i.x.,
Xidirov Jasur Ernazarovich, tayanch doktorant,
Janubiy dehqonchilik ilmiy -tadqiqot instituti,
To'ychiev Shuxrat Shavkatovich, o'qituvchi,
G'oyibnazarova Madina Ulug'bek qizi, magistr,
Qarshi davlat universiteti.

Annotatsiya: Respublikamizda ozuqa ekin sifatida tritikale yetarlicha yetishtirilmasligi sababli, chorvachilikda ozuqaga boy yem-xashak ekinlari turlarini ko'paytirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu maqolada agrar tarmog'i uchun yangi turdagi istiqbolli ekinlarni jaxonda va Respublikamizda yetishtirilishi, tritikale ekinining mahsuldorligi va xususiyatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: tritikale, nav, do'ragay, urug', ozuqa, oqsil, chorvachilik, mahsuldorlik.

Аннотация: Поскольку тритикале как кормовая культура в нашей Республике выращивается недостаточно, одной из актуальных задач является увеличение в животноводстве видов кормовых культур, богатых питательными веществами. В данной статье описаны выращивание новых видов перспективных культур для агропромышленного комплекса в мире и в нашей республике, продуктивность и особенности культуры тритикале.

Ключевые слова: тритикале, сорт, гибрид, семена, корма, белок, животноводство, продуктивность.

Annotation: Since triticale is not grown enough as a fodder crop in our Republic, one of the urgent tasks is to increase the types of fodder crops rich in nutrients in animal husbandry. This article describes the cultivation of new types of promising crops for the agro-industrial complex in the world and in our republic, the productivity and characteristics of the triticale culture.

Key words: triticale, variety, hybrid, seeds, feed, protein, animal husbandry, productivity.

Sir emaski, insoniyatning aql tafakkuri ta'sirida ilm-fan sohasida yaratilgan bir qancha ixtirolar, g'oyalar to'liqini sizni bizni odatiy hayot tarzimizda doimo qurshab turadi. Ayniqsa qishloq xo'jaligida bo'ladigan har bir ilmiy izlanish, yangilanishning yuksak bahosi qadr-qiymati bor. Birgina misol, 1931 yilda seleksioner olimlarning ilmiy tadqiqotlari natijasida yangicha nom olgan tritikale o'simligini olaylik.

Qishloq xo'jaligida olib borilgan muvafaqqiyatli ilmiy izlanishlar natijasida inson omili bois yangi ekin turi sun'iy tarzda yaratildi. Bunday olamshumul yangilik dunyo agrar tarmog'ini yangi bir bosqichga olib chiqdi, yangi navning yaratilishi – seleksiyaning muvafaqqiyatli yutug'i bo'ldi.

Insoniyat tomonidan ikki xil botanik turkum – bug'doy va javdarni chatishtirish orqali yangi nav paydo bo'lishi, unga bug'doy va javdar duragayi, tritikale deb nomlandi (triticum va secale - qattiq bug'doy va javdar nomining birinchi bo'g'inidan hosil bo'lgan). E'tiborli jihati shundaki, bu o'simlikning hosildorlik, oziqaviylik sifati o'ta yuqori bo'lishi bilan bir qatorda noqulay tuproq-iqlim sharoitlarga va xavfli kasalliklarga chidamliligi bo'yicha bug'doy va javdarga nisbatan kuchli. Uning doni tarkibida esa oqsil va lizin, triptofan kabi almashtirib bo'lmaydigan aminokislotalarga boy.

Shu bilan birga tritikale donning tarkibidagi oqsil moddasi bug'doyga nisbatan 3-4 foiz ko'p, kleykovina miqdori bug'doynikidek, javdarga nisbatan esa 2-4 foiz ko'p, lekin sifati pastroq. Tritikalening tarkibida bug'doyga nisbatan erkin almashtirib bo'lmaydigan lizin, valin, leysin va boshqa aminokislotalar ko'proq saqlanadi, shuning uchun tritikalening biologik qimmatini bug'doydan baland.

Asosan tritikalening doni non pishirishda, konditerlik sanoatida, pivo pishirishda va chorva mollariga oziqa sifatida keng foydalaniladi. Non pishirish sifati bug'doyga nisbatan pastroq, lekin bug'doy unini (70-80 foiz) tritikale uni bilan (20-30 foiz) aralashtirilsa juda yaxshi sifati non tayyorlanadi. Shu bois ham tritikale yurtimizda istiqbolli ekinlar qatoridan o'rin olgan.

Tritikale qishloq xo'jaligida yangi oziq-ovqat, yem-xashak ekinini hisoblanib, asosan sug'oriladigan va lalmikor yerlarda yetishtiriladi. Hozirda tritikalening serhosil, kasalliklarga, noqulay sharoitlarga chidamli navlarini yaratish va yetishtirish texnologiyasini takomillashtirish bo'yicha dunyoning turli mamlakatlarida ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

Tritikale yetishtiruvchi asosiy davlatlar – Polsha, Germaniya, Belorussiya, Fransiya, Rossiya, Xitoy, Vengriya, Ispaniya, Litva va Avstraliya hisoblanadi.

Tritikale avlodlararo duragay bo'lganligi uchun unda bug'doy va javdarning irsiy belgilari hamda xususiyatlari mavjud. Boshog'ining ko'rinishi, tuzilishi, donining shakli bug'doy va javdarni eslatadi. Ammo tritikale bug'doydan quyidagi belgi va xususiyatlari bilan ajralib turadi: poyasi bug'doynikiga qaraganda yo'g'on, pishiq, yotib qolishga chidamli, bargi va boshog'i katta, doni ham yirik. Doni tarkibida oqsil moddasi bug'doynikiga nisbatan 1,0–1,5% va javdarga nisbatan 3,0–4,0% ko'p. Doni tarkibida 3,8% lizin va 2,0–4,0% yog' bor.

Tritikale urug'i 6–12 °C da yaxshi ko'karib chiqadi, yaxshi qishlaydi, sovuqqa chidamli, ildiz tizimi yaxshi rivojlanadi. Suvga eng talabchan davri – naychalashdan boshqoq chiqarishgacha. Bu davrda nam yetarli bo'lmasa, boshog'i kichik va kam hosilli bo'lib qoladi. Tritikale bug'doyga o'xshab o'z-o'zidan changlanuvchi hisoblanadi. O'sib-rivojlanishida bug'doy, javdar, arpa va boshqa boshqoqli ekinlar singari unib chiqish, tuplash, naychalash, boshqoqlash, gullash, sutpishish, mum pishish va to'liq pishish fazalarini o'taydi. Urug'lari 3–4 °C da una boshlaydi. Unib chiqishi uchun o'rtacha maqbul havo harorati 20–22 °C hisoblanib, 6–8 kunda unib chiqadi. Nihollar unib chiqqandan so'ng, 34–37 kunda tuplanish sodir bo'ladi.

O'zbekistonda tritikale asosan kuzda tuplaydi. O'zbekistonda rayonlashtirilgan tritikale navlari bug'doyga nisbatan biroz kech yoki kech pishar bug'doy navlari bilan bir vaqtda pishsa, Meksikadan keltirilgan navlarning ko'pi bug'doyga nisbatan 10–15 kun ertapishadi, ba'zilar bug'doyga nisbatan 20–25 kun oldin boshqoq chiqaradi. Bunday tritikale navlaridan (don va ko'k massa uchun ekilgan tritikale) foydalanilsa yerni erta bo'shatib, o'rniga ikkinchi ekin ekish mumkin. Bu ekinni kuchli sho'rlangan yerlarga ekish tavsiya etilmaydi. Yer ekishga sifatli tayyorlansa, urug'lik bir xil chuqurlikka (ekish chuqurligi 5–6 sm) tushishi va yaxshi unib chiqishi ta'minlanadi. Gektariga 50–60 s hosil yetishtirish uchun organik o'g'it bilan birga sof holda 180–200 kg/ga azot, 100–160 kg/ga fosfor, 60–70 kg/ga kaliyli o'g'itlar qo'llanilishi kerak.

O'tkazilgan ilmiy izlanishlarga ko'ra, tritikale donining kimyoviy tarkibi o'g'itlantirish holatiga bog'liq ekan. Tritikalening don hosili o'g'it miqdori oshib borishi hisobiga 0,83–1,68 t/ga ko'payadi. Azot miqdorining oshirilishi donning texnologik holatini ham yaxshilaydi.

Tritikaleni yurtimizda janubiy mintalariga moslashtirish va yangi navlarini yaratish ustida izlanishlar olib borish maqsadida Janubiy dehqonchilik ilmiy-tadqiqot institutida bir qator izlanishlar va ilmiy ishlar olib borilmoqda.

Jumladan, voha sharoitidan kelib chiqib uning 50 dan ortiq duragay tizmalari va davlat restrga kiritilgan ikkita nav (Sardor va Tixon) laboratoriya sharoitida suvsizlikka va issiqlikka chidamliligi o'rganildi. Shuningdek, bu jarayon institutning dala tajriba maydonlarida (asosan: Qamashi va G'uzor tumani tajribasinov agrouchastkalari) suvli va lalmikor ekin maydonlarida ilmiy tadqiqot ishlari, izlanishlar davom ettirilmoqda. Shu boisdan, institut tajriba maydonlarida o'rganilayotgan tritikale nav va namunalari ishlab chiqarish hamda qayta ishlash talablariga mos keladigan nav va namunalari tanlab olinib seleksiya ishlari olib borilmoqda. Sifat ko'rsatgichlari yuqori bo'lgan namunalar aloxida ko'chatzor etib, o'simliklar fenologiya qilinganda erta pishar, qurg'oqchilikka va issiqlikka chidamli va boshqa ko'rsatgichlariga qarab tanlash ishlari olib borilmoqda. Bundan ko'zlangan asosiy maqsad ham yurtimizda chorvachilik sohasini sifatli ozuqa manbai bilan ta'minlash va boyitishdan iborat.

Takidlash joiz, Respublikamiz chorvachiligi uchun mustahkam ozuqa bazasi yaratishda ozuqabop ekinlarning

yuqori hosildor navlaridan foydalanish, ularni yetishtirishda agrotehnik tadbirlarga to'liq rioya qilish hamda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash muhim amaliy ahamiyatga ega va

chorvachiligimizni yanada rivojlantirishda muhim omil bo'lib hisoblanadi. Tritikale o'simligi esa bu borada muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR:

1. D.T.Abdukarimov tritikale seleksiyasi bo'yicha, Atabaeva X.N., Xudayqulov J.B. // O'simlikshunoslik. T.: Fan va texnologiya-2018. – B.3-407.
2. B. B. Allashov, B.X.Junadullaev, N. T. Shoymurodov, S.I. Mavlonov. //Oziqabop ekinlarni yetishtirish. Toshkent- 2021 yil
3. R.O. Oripov, N. X.Xalilovlar // Usimlikshunoslik kitobi
4. O.Yakubov, S. tursunov, J. Muqimov. // Donchilik.
5. Mirzaev O.F, Xudoyberdiev T.S //Yem-xashak yetishtirish.

УЎТ: 632.4.01/.08

НИНАБАРГЛИ ДАРАХТЛАРДАГИ МИКРОМИЦЕТЛАРНИНГ МИҚДОРИЙ ТАРКИБИ

Сиддиқова Нодира Камилджоновна,
Андижон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти.

Аннотация: Мақолада Фарғона водийси шароитида нинабаргли дарахтларда учраган патогенларнинг тур тартиби таҳлил натижаси берилган. Олинган натижаларга асосида 5та бўлим, 6 та синф, 9 та тартиб, 10 та оила, 26 та туркумга мансуб 31 та тур микромицет турлари аниқланди.

Калит сўзлари: нинабаргли ўсимликлар, Фарғона водийси, Ascomycota бўлими, Deuteromycota бўлими, Basidiomycota бўлими, синф, тартиб, оила, туркум, тур.

Аннотация: В статье представлены результаты анализа видового порядка возбудителей, обнаруженных на хвойных растениях условиях Ферганской долины. На основании полученных были выявлены микромицеты относящиеся к 31виду из 26 родов, 10 семейств, 9 порядков, 7 классов, 5 отделов.

Ключевые слова: хвойные растений, Ферганская долина, отдел Ascomycota, отдел Deuteromycota, отдел Basidiomycota, класс, отряд, семейство, род, вид.

Annotation: The article presents the results of the analysis of the species order of pathogens found on coniferous plants in the conditions of the Ferghana Valley. Based on the results, micromycetes belonging to 31 species from 26 genera, 10 families, 9 orders, 7 classes, 5 divisions were identified.

Key words: conifers, Ferghana Valley, Ascomycota division, Deuteromycota division, Basidiomycota division, class, order, family, genus, species.

Ер шарида ҳозирги экологик ҳалокат - биоценозларга антропоген омилларнинг салбий таъсири оқибатида микро-организмлар биологик хусусиятларининг ўзгариши, яшаш учун курашдаги ўзаро рақобатнинг озуқа занжиридаги мувозанатининг бузилиши натижасидир.

Б.К.Калимбетов (1963) ва М.В.Горленколар (1975) фикрига кўра, табиатда ҳар қандай микобиота таркиби бир хилда сақланмайди, вақт ўтиши билан уларнинг тур таркиби ва эволюцион ривожланишида ҳам ўзгаришлар пайдо бўлади. Бу ўз навбатида забуруғларнинг паразитлик хусусиятлари ва хўжайин ўсимликни ўзгариши кўриниши холида пайдо бўлиб, илмий ва назарий аҳамияти юқори бўлиб ҳисобланади. Ўзбекистон шароитида манзарали ва нинабаргли ўсимликлар микобиотаси етарли даражада ўрганилмаган.

Ш.Камилов (1991) томонидан ЎзР ФА Ботаника боғи микобиотаси ўрганилган. 2012-2014 йиллар давомида М.М.Иминова, И.М.Мустафаевлар томонидан Тошкент Ботаника боғида олиб борилган илмий тадқиқотлар асосида интродукция қилинган дарахт ва буталарда 3 та бўлим, 5 та синф, 6 та тартиб, 10 та оила, 21 та туркумга мансуб 29 та патоган забуруғлар учраши ҳақида маълумотлар келтирилган. (Иминова ва бошқ., 2004).

Илмий изланишларимиз давомида Фарғона водийси вилоятларидан келтирилган гербарий намуналарини микологик таҳлил қилинди. Олиб борилган тадқиқотлар асосида 3 та бўлим, 5 та синф, 8 та тартиб, 9 та оила, 25 та туркумга мансуб 30 та тур микромицет турлари аниқланди.

Аниқланган умумий забуруғларнинг энг кўпчилиги Deuteromycota бўлимига мансуб бўлиб, улар 22 та турни ташкил қилади. Улар тадқиқ этилаётган ҳудудда жами аниқланган забуруғларнинг 73 % ни ташкил қилди. Кейинги ўринда Ascomycota бўлими вакиллари бўлиб, 5 тур умумий микобиотанинг 16,6 % ни, кейин Basidiomycota бўлими вакиллари бўлиб, 2тур умумий микобиотанинг 6,6 % ни, кейин эса Zygomycota бўлими вакиллари бўлиб, 1 тур умумий микобиотанинг 3,3 % ни ташкил қилди.

Кўриниб турибдики, Deuteromycota бўлими вакиллари сони жиҳатдан етакчилик қилди. Илмий изланишларимиз натижасида Deuteromycetes синфи 2 тартиб, 3 оила 11 туркумга мансуб 14 турдан иборат эканлиги аниқланди. Кейинги ўринда эса Coelomycetes синфи 1 тартиб, 1 оила, 7 туркум ва 9 тур, Loculoascomycetes синфи 3 тартиб, 3 оила, 4 туркум ва 5 тур, Pucciniomycetes синфи 1 тартиб, 1 оила, 2 туркумга кирувчи 2 тур, Oomycetes фақат 1 та тартиб, 1